

KIRGIZCADAKİ GELENEKSEL OYUN ADLARININ OLUŞUMUNDA EN ÇOK BAŞVURULMUŞ YÖNTEMLER

Mayrambek OROZOBAYEV *

Özet: Geleneksel oyunlar, bir milletin dili, tarihi, yaşam tarzı, karakteri, inanç ve düşünceleri ile ilgili değerlere göre şekillenmiş, bu nedenle kültür taşıyıcı, eğitici, öğretici vb. gibi pek çok özellikleri olan ve nesilden nesle aktararak günümüze kadar ulaşmış eğlenceli etkinliklerdir. Bu kültürel değerler tabiatı gereği pek çok bilim dalını ilgilendirmektedir. Ancak bugüne kadar geleneksel oyunlarla ilgili çalışmalar daha çok halk bilimciler ve eğitim bilimciler tarafından ele alınmıştır. Hâlbuki dilimizin söz varlığıyla ilgili kaynaklarda yüzlerce oyun adına, binlerce oyunla ilgili sözcüklere rastlamak mümkündür. Bu durum Türkçenin bütün dil ve ağızları için geçerlidir. Ayrıca bazı oyun adları ve oyun malzemeleriyle ilgili sözcükler, ait olduğu oyunların tarihi kadar eskidir ve zamana direnerek yüzyılları aşmış günümüze erişme yeteneğini göstermiş sözcüklerdir. Bu sözcükler aynı zamanda oyunlara uzun tarihî süreç boyunca var olma özelliği ve süreklilik de kazandırmıştır. Dolayısıyla bu tür sözcüklerin yapı, anlam ve kökenlerinin araştırılması dil ve kültürümüzün tarihsel gelişim sürecinin aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ne var ki, bu konuyla ilgili dil çalışmaları henüz yolun başında sayılır. Bu eksikğin giderilmesine katkı sağlamak amacıyla uzun zamandır üzerinde yoğunlaşarak elde etmiş olduğum Kırgızcadaki geleneksel oyun adlarıyla ilgili bilgi ve birikimimi çeşitli formatlarda bilim çevreleriyle paylaşıyorum. Bilindiği üzere kadim ve kurumlaşmış geleneksel Türk oyunlarının önemli bir kısmı Kırgızlarda bugün de varlığını ve önemini korumaktadır.

Bu bildiride konu Kırgızcadaki 600'den fazla geleneksel oyun adının yapısıyla ilişkili olup bu terimlerin oluşumunda en çok başvurulan yöntemler ve tercih edilen dilsel malzemeler ele alınacaktır. Burada ayrıca oyun adlarının tabiatını anlamak için bu sözcüklerin oluşumuna vesile olan dil dışı etmenlerin tespit edilmesi ve söz konusu oyun adlarının bu etmenlerle ilişkisinin belirlenmesi gerektiği de vurgulanacaktır. Böyle bir çalışmanın gerek Türk kültür değerlerinden olan geleneksel oyunlarla ilgili verilerin dilsel boyutuna araştırmacıların dikkatini çekmek, gerek Türkçedeki kelime yapımı yöntemleriyle ilgili bazı meselelerin çözüme kavuşturulmasına katkı sağlamak açısından yararlı olacağı kanaatindeyim.

Anahtar Kelimeler: *geleneksel oyun adları, Kırgızca, kelime yapımı yöntemleri*

Most Used Methods in the Formation of Traditional Game Names in Kyrgyz

Abstract: Traditional games are shaped according to the values related to a nation's language, history, lifestyle, character, beliefs and thoughts, therefore they can be culture-bearing, educational, instructive, etc. they are fun activities that have many features such as. In addition, these games have been passed down from generation to generation and have survived to this day. These cultural values inherently concern many branches of science. However, until now, studies on traditional games have been handled mostly by folklorists and educational scientists. However, it is possible to come across hundreds of game names and thousands of game-related words in the resources related to the vocabulary of our language. This is valid for all languages and dialects of Turkish. In addition, some game names and words related to game materials are as old as the history of the games they belong to, and they are words that have resisted time and have shown their ability to survive centuries and reach the present day. These words also gave games the feature of existence and continuity throughout a long historical process. Therefore, investigating the structure, meaning and origins of such words is of great importance in terms of illuminating the historical development process of our language and culture. However, language studies on this subject are still at the beginning. In order to contribute to eliminating this deficiency, I share my knowledge and experience about traditional game names in Kyrgyz, which I have gained by concentrating on it for a long time, with the scientific community in various formats. As it is known, a significant part of the ancient and institutionalized traditional Turkish games still maintain their existence and importance among the Kyrgyz people today.

In this paper, the subject is related to the structure of more than 600 traditional game names in Kyrgyz, and the most used methods and preferred linguistic materials in the formation of these terms will be discussed. It will also be emphasized here that in order to understand the nature of game names, it is necessary to identify the extra-linguistic factors that lead to the formation of these words and to determine the relationship of the game names in question with these factors. I believe that such a study will be useful both in terms of drawing the attention of researchers to the linguistic dimension of data related to traditional games, which are among Turkish cultural values, and in contributing to the resolution of some issues related to word formation methods in Turkish.

Key Words: *traditional game names, Kyrgyz language, word construction methods..*

* Ardahan Üniversitesi, İBEF, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, m.crozobaev@gmail.com

Giriş

Geleneksel oyunlar, bir milletin dili, tarihi, yaşam tarzı, karakteri, inanç ve düşünceleri ile ilgili değerlere göre şekillenmiş, bu nedenle kültür taşıyıcı, eğitici, öğretici vb. gibi pek çok özellikleri olan ve nesilden nesle aktararak günümüze kadar ulaşmış eğlenceli etkinliklerdir. Bu kültürel değerler tabiatı gereği pek çok bilim dalını ilgilendirmektedir. Ancak bugüne kadar geleneksel oyunlarla ilgili çalışmalar daha çok halk bilimciler ve eğitim bilimciler tarafından ele alınmıştır. Hâlbuki dilimizin söz varlığıyla ilgili kaynaklarda yüzlerce oyun adına, binlerce oyunlarla ilgili sözcüklere rastlamak mümkündür. Bu durum Türkçenin bütün dil ve ağızları için geçerlidir. Ayrıca bazı oyun adları ve oyun malzemeleriyle ilgili sözcükler, ait olduğu oyunların tarihi kadar eskidir ve zamana direnerek yüzyılları aşmış günümüze erişme başarısını göstermiş sözcüklerdir. Bu sözcükler aynı zamanda oyunlara uzun tarihî süreç boyunca var olma özelliği ve süreklilik de kazandırmıştır. Dolayısıyla bu tür sözcüklerin yapı, anlam ve kökenlerinin araştırılması dil ve kültürümüzün tarihsel gelişim sürecinin aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ne var ki, bu konuyla ilgili dil çalışmaları henüz yolun başında sayılır.

Bilindiği üzere kadim ve kurumlaşmış geleneksel Türk oyunlarının önemli bir kısmı Kırgızlarda bugün de varlığını ve önemini korumaktadır. Bu durum doğal olarak dillerine de yansımıştır. Kırgızcanın önemli kelime hazinesi olan *Kırgızsko-Ruskiy Slovar' I-II* (Yudahin, 1985), *Kırgız Tilinin Diyalektologiyalıq Sözdüğü* (Mukambayev, 2009), *Kırgız Tilinin Sözdüğü I-II* (Akmataliyev ed., 2011) adlı sözlüklerde geleneksel oyunlarla ilgili binlerce terime rastlanmıştır. Bu terimlerin 600den fazlasının Kırgızcadaki geleneksel oyun adlarıyla ilgili terimler olduğu anlaşılmaktadır. Bildirimiz işte bu geleneksel oyun adlarının yapısıyla ilişkili olup bu terimlerin oluşumunda en çok kullanılan yöntemler kısaca özetlenmiştir.

1. Kırgızcadaki Geleneksel Oyun Adlarının Yapımında Kullanılan Yöntemler

Kırgızca sözlüklerden tespit edilen oyun adlarının yapımında genel olarak morfolojik (ekleme, türetme), söz dizimsel (birleştirme), semantik (yeni anlam yükleme), kalıplaşma, örneksime (benzetme), uydurma (yakıştırma), kısaltma ve karma yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür.

1. 1. Morfolojik (ekleme, türetme): Geleneksel oyun adlarının yapımında yaygın kullanılan yöntemlerden biri morfolojik yöntemdir. İsim veya fiil kök ve gövdelerine uygun yapımların getirilmesiyle meydana gelen oyun adlarının sayısı bir hayli çoktur.

1.1.1. -mAy, -mOy fiilden oyun, hareket adları yapan bir ektir: *arkalamay* (KTDS, 2009:782), *atmay* (KTDS, 2009:141), *cañıltmay* (KTDS, 2009:373), *cañırmay* (KTDS, 2009:382), *cedirmey* (KTDS, 2009:386), *cemey* (KOS, 1985:I, 247), *çapmay* (KTDS, 2009:1027), *çertmey* (KTDS, 2009:1050), *kaalamay* (KTDS, 2009:421), *kalçamay* (KTDS, 2009:443), *korumay* (KTDS, 2009:523), *koorumay* (KTDS, 2009:521), *kötörmöy* (KTDS, 2009:548), *kuwalaşmay* (KTDS, 2009:553), *madamay* (KTDS, 2009:614), *ögürmöy* (KTDS, 2009:707), *ökçömöy* (KTDS, 2009:709), *sasımay* (KOS, 1985:II, 138), *tiygizmey* (KTDS, 2009:900), *urmay* (KTDS, 2009:971) vs.

Bu ek ayrıca birleşik oyun adlarında da yaygın görülür ve fiil ögesine gelir: *altın tapmay* (KTDS, 2009:109), *atıp kaçmay* (KTDS, 2009:135), *boto salmay* (KTDS, 2009:250), *cambı atmay* (KOS, 1985:I, 225), *cilik talaşmay* (KTDS, 2009:396), *coldoş suramay* (KTDS, 2009:828), *cooluk taştamay* (KTDS, 2009:404), *corgo saldırımay* (KTDS, 2009:405), *cumurtka çapmay* (KTDS, 2009:412), *cük cıymay* (KTDS, 2009:418), *cüzdüik salmay* (KTDS, 2009:416), *däyrä täştämäy* (KTDS, 2009:326), *dopu ırgıtımay* (KTDS, 2009:340), *ekitermey* (KTDS, 2009:1169), *eşek sekirmey* (KTDS, 2009:1177), *etek kaçırılmay* (KTDS, 2009:1079), *kan talamay* (KTS, 2011:I, 761), *karkıra çertmey* (KOS, 1985:I, 351), *kız kuumay* (KTS, 2011:II, 156), *koldon ötmöy* (KOS, 1985:II, 103), *kolgo bermey* (KTDS, 2009:515), *kol cummay* (KTDS, 2009:516), *kowun carmay* (KTDS, 2009:510), *koon üzmöy* (KTS, 2011:II, 18), *kölgö tüşmöy* (KTDS, 2009:23), *kömözö çapmay* (KTDS, 2009:539), *köz baylamay*, *köz*

buwmay (KTDS, 2009:531), *köz tañmay* (KTS, 2011:II, 39), *kulak çapmay* (KTDS, 2009:556), *kulak çozmoy* (KTDS, 2009:556), *kurt taştamay* (KTDS, 2009:565), *küzüğü körüşmöy* (KTDS, 2009:571), *orok taştamay* (KTDS, 2009:1244), *ortodo turmay* (KTDS, 2009:1350), *öpkö çaptırmay* (KOS, 1985:II, 98), *salık çertmey* (KTDS, 2009:780), *şakek salmay* (KTS, 2011:II, 775), *şakek tiştemey* (KOS, 1985:II, 240), *şerik suramay* (KTDS, 2009:1123), *taş salışmay* (KOS, 1985:II, 216), *täñgä katmay* (KTDS, 2009:881), *tıyın katmay* (KTDS, 2009:367), *tıyın eñmey* (KTS, 2011:II, 623), *tizgin çeçmey* (KTDS, 2009:899), *toktu suramay* (KTS, 2011:II, 564), *tomuk katmay* (KTS, 2011:II, 568), *topu katmay* (KTDS, 2009:366), *tördön atmay* (KTS, 2011:II, 584), *uurt tartmay* (KOS, 1985:II, 312) vs.

1.1.2. *-Iş, -Uş* fiilden genellikle hareket adları yapar. Kırgızcadaki oyun adlarının yapımında genellikle birleşik oyun adlarının fiil ögesine geldiği görülmüştür: *arkan tartış* (KTS, 2011:I, 125), *at çabış* (KTS, 2011:I, 142), *bıştı çabış* (Kasen, 2004:20), *buka tartış* (KTS, 2011:I, 293), *buka türüş* (KTDS, 2009:261), *caydak çabış* (Kasen, 2004:22), *corgo salış* (Kasen, 2004:25), *cöö çabış* (Kasen, 2004:73), *cöö oodarış* (KOS, 1985:II, 72), *er oodarış* (KTS, 2011:II, 305), *er sayış* (KOS, 1985:II, 123), *it tartış* (KTS, 2011:I, 614), *kalmak kötörüş* (KOS, 1985:I, 433), *kara çabış* (Kasen, 2004:27), *kelin carış* (KTDS, 2009:379), *kız-kelin çabış* (Kasen, 2004:33), *koyon tebiş* (KTS, 2011:I, 783), *kunan çabış* (KOS, 1985:II, 333), *kuwuş* (KTDS, 2009:553), *oogan tebiş* (KTDS, 2009:696), *oy tabış* (Kasen, 2004:95), *öpkö çabış* (KTS, II, 323), *takiya sayış* (KOS, 1985:II, 195), *tay çabış* (KTS, II, 440), *taz süzüş* (Kasen, 2004:98), *torpok tartış* (KTDS, 2009:924), *ulak tartış* (KOS, 1985:II, 303), vs.

1.1.3. *-OO, -Ow; -UU, -Uw* fiilden genellikle hareket adları yapar. Kırgızcadaki oyun adlarının yapımında genellikle birleşik oyun adlarının fiil ögesine geldiği görülmüştür: *arkan tartuu*, *baş kiyim alıp kaçuu* (Kasen, 2004:62), *baştık menen uruşuu* (Kasen, 2004:62), *belboo çeçüü* (Kasen, 2004:63), *caa atuu* (Kasen, 2004:70), *car körüşüü* (Kasen, 2004:70), *cumurka kağıstıruu* (KOS, 1985:I, 313), *çekti aluu* (Kasen, 2004:113), *çepti aluu* (Kasen, 2004:113), *döñgök caruu* (Kasen, 2004:68), *kamçı saptan ötüü* (Kasen, 2004:81), *kar taştoo* (Kasen, 2004:83), *käptär uçuruw* (KTDS, 2009:484), *kız-kelin kötörüü* (Kasen, 2004:93), *padışanı taktan kulatuu* (Kasen, 2004:97), *tokmok saluu*, *töö satuu* (Kasen, 2004:103), *töşök talaşuu* (Kasen, 2004:104), *urmay uruu* (Kasen, 2004:109), vs.

1.1.4. *-mAk, -mOk; -bAk, -bOk; -pAk, -pOk* fiilden genellikle oyun, hareket adları yapar: *çaşınmak, çaşınbak, çaşınpak, çaşırmak* (KTDS, 2009:382), *cedirmek* (KTDS, 2009:386), *çakmak* (KTS, 2011:II, 628), *çertişmek* (KTS, 2011:II, 654), *görüşmök* (KTDS, 2009:301), *ökçömök* (KTS, 2011:II, 314), *kötörmök* (KTDS, 2009:548), *takiyâ aşırmak* (KTDS, 2009:877), *törö çakmak* (KTDS, 2009:585), *aksaymak* (KTDS, 2009:95), vs.

1.1.5. *-mA* fiilden genellikle oyun, hareket adları yapar: *baş aylanma* (Kasen, 2004:61), *eñişme* (KTDS, 2009:1171), *kuvalaşma* (KTDS, 2009:553), *ozmo* (KTDS, 2009:686), *sasıma* (KTDS, 2009:790), *toñdurma* (KTDS, 2009:919).

1.1.6. *-k* genellikle ses yansımali sözcüklerden meydana gelen fiil gövdelerine eklenir ve oyun, hareket adları yapar: *dümpüldök* (<dümp-üldö-k) (KTDS, 2009:349), *tümpüldök* (tümp-üldö-k) (KTDS, 2009:86), *düñküldök* (<düñk-üldö-k) (KTDS, 2009:350), *karsıldak* (<kars-ılda-k) (KTDS, 2009:459), *koyon sekirik* (KTDS, 2009:801), *pızıldak* (<pız-ılda-k) (KTDS, 2009:761), *ziñkildek* (<ziñk-ilde-k) (KOS, I, 291).

1.1.7. *-(A)key* morfemi genellikle fiilden oyun ve hareket adları türeten bir ektir: *açakey* (KTDS, 2009:144), *oynokey* (KTDS, 2009:688), *tavalakey* (KTDS, 2009:846), *tuurakey* (KTDS, 2009:942).

Bu ek çok nadir olarak *-mA* mastar ekinden sonra gelerek kimi oyun adını oluşturduğu da görülür: *atmakey* (KTDS, 2009:1194), *cemekey* (KTDS, 2009:391).

1.1.8. *-kAnA*: *maykana* (KTS, 2011:II, 187), *taşkanak* (<taş-kana-k) (KTDS, 2009:872).

1.1.9. -elek küçültme eki: çikelek (çikit) (KTS, 2011:II, 658).

1. 2. Söz dizimsel (birleştirmə, tamlama): Dilimizdə yaygın kullanılan bu yönteme Kırgızcadaki geleneksel oyun adlarının yapımında da oldukça çox başvurulduğu anlaşılmaktadır.

1.2.1. Ad tamlaması şəklində: *at oyun* (KOS, 1985:II, 87), *ayak dompoy* (KTDS, 2009:338), *aygır baytal cazası* (KTDS, 2009:85), *baka çölmök* (KTDS, 2009:1075), *balkan too* (Kasen, 2004:60), *bava çardak* (KTDS, 2009:34), *börü taş* (Kasen, 2004:66), *börü korov* (KTDS, 2009:178), *börü-koy* (Kasen, 2004:83), *bürküt tumşuk* (Kasen, 2004:67), *cañak saka* (KTDS, 2009:775), *cılgayak oyunu* (KOS, 1985:I, 279), *cıltıñke saka* (KTDS, 2009:775), *çöp baş* (KTDS, 2009:208), *dalı taş* (KTDS, 2009:998), *eçki kelin* (Kasen, 2004:81), *kalmak küröş* (Kasen, 2004:80), *kan taş* (KTDS, 2009:448), *karışkır oyun* (Kasen, 2004:83), *karta oyunu* (KOS, 1985:I, 354), *kazak oyun* (KOS, 1985:II, 87), *kazantaş* (KTDS, 2009:427), *kaz-ördök (ördök-kaz)* (Kasen, 2004:79), *kelin carış* (KTDS, 2009:379), *kemege bayge* (KTS, 2011:I, 750), *koy cazası* (KOS, 1982:I, 211), *koyçu tayak* (Kasen, 2004:87), *kozumönök (kozu mönök)* (KTDS, 2009:513), *ögüzoyun (ögüz oyun)* (KTDS, 2009:707), *ökül kız* (KOS, 1985:II, 91), *pälvän taş* (KTDS, 2009:738), *sarımsak oyun* (Kasen, 2004:98), *taman tuzak* (Kasen, 2004:99), *taş kaynak* (KTDS, 2009:430), *top taş* (KTS, 2011:II, 516), *topusöwök (topu söwök)* (KTDS, 2009:921), *torpok ulak* (KTDS, 2009:924), vs.

1.2.2. Sıfat tamlaması şəklində: *ak çölmök* (KTS, 2011:II, 668), *ak söölmök* (KOS, II, 161), *ak paşa* (KTDS, 2009:734), *ala küçük* (Kasen, 2004:53), *altı bakan* (KOS, 1985:I, 100), *öziz kempir* (KTDS, 2009:481), *beş gariş* (KTDS, 2009:286), *beş taş* (KTS, 2011:I, 246), *beş tumak* (Kasen, 2004:66), *carma danek* (Kasen, 2004:70), *celmoguz kempir* (Kasen, 2004:71), *cöö bayge* (KTDS, 2009:180), *çaartook (çaar took)* (KTDS, 2009:1007), *egiz danek* (KTDS, 2009:320), *kaçma top* (KTS, 2011:I, 809), *kara kazan* (KOS, I, 316), *kara kelin* (KTDS, 2009:495), *kara koyun* (KOS, I, 412), *käl eçki* (KTDS, 2009:474), *kältä şuvak* (KTDS, 2009:1134), *koş danek* (KTDS, 2009:320), *kök buka* (KTS, II, 49), *kök börü* (KOS, 1985:I, 418), *kuw kazık* (KTDS, 2009:428), *malateke (mala teke)* (KTDS, 2009:1310), *onekitayak* (KTDS, 2009:694), *oncığaç* (KTDS, 2009:694), *saraygır (sarı aygır)* (KTDS, 2009:786), *sasımönök (sasık mönök)* (KTDS, 2009:790), *sokur bürküt* (Kasen, 2004:98), *sokur teke* (KOS, 1985:II, 220), *tört aşık* (KTDS, 2009:151), *toguz korgol* (KTS, 2011:II, 505), *toguz kumalak* (KTS, 2011:II, 505), *üçkorgol* (KTDS, 2009:987), *üç taman, üç tapan* (KTS, 2011:I, 607), vs.

1.2.3. İkiləmə və yinələmə şəklində: *akteke-takteke* (KTDS, 2009:1187), *aldırman-cıldırman* (KTDS, 2009:104), *andık-sandık* (KTDS, 2009:115), *atmay-cemey* (KTDS, 2009:141), *atini-patini* (KTDS, 2009:140), *älläm-dülläm* (KTDS, 2009:1251), *böörü-korow* (KTDS, 2009:522), *cıldır-cıldır, çak-çuk* (Kasen, 2004:112), *çär-çär* (KTDS, 2009:1041), *çuvay-çuvay* (KTDS, 2009:1079), *dım-dım* (KTDS, 2009:352), *düñ-düñ* (KTDS, 2009:350), *düp-düp* (KTDS, 2009:350), *kanvazir (<han vezir)* (KOS, 1985:I, 338), *kark-kurk* (KTDS, 2009:458), *ördök-kaz* (KTDS, 2009:714), *kempir-çal* (KTDS, 2009:481), *kıtkıt (<kıt kıt) köç-köç* (KTDS, 2009:548), *kün-tün* (KTDS, 2009:578), *mışık-çıçkan* (KOS, 1985:II, 49), *moru-moru* (KTDS, 2009:645), *ompo-çompo* (Kasen, 2004:95), *opoñ-çıçañ* (KOS, 1985:II, 77), *şak-şak* (KTDS, 2009:1110), *tapır-tupur* (KTDS, 2009:863), *topusöwök (<topu-söwök)* (KTDS, 2009:921), *tülkü-taygan* (KTDS, 2009:849), *uçtu-uçtu* (Kasen, 2004:109), vs.

1.2.4. Sıfat-fil şəklində: *altı atar* (KTDS, 2009:590), *el çabar* (KOS, 1985:II, 451), *kız oygotoor* (KTDS, 2009:31), *kül çıgargan* (KOS, 1985:I, 462), *sadaga çapkan* (Kasen, 2004:97), *top kaçar* (KTDS, 2009:1284).

1. 3. Semantik (yeni anlam yükləmə):Kırgızcadaki geleneksel oyun adlarının yapımında yaygın kullanılan yöntemlerdendir: *çiyne* (KTDS, 2009:1055), *döñgök caruu* (Kasen, 2004:68), *kampa* (KTDS, 2009:444), *käptär uçuruw* (KTDS, 2009:484), *kekilik kuş*

(KTDS, 2009:568-567), *kowun üzmöy* (KTDS, 2009:510), *kotur taylak* (KTDS, 2009:524), *kuş salmay* (Kasen, 2004:32), *üy* (KTDS, 2009:980), vs.

Bunların dışında çoğu oyunların çocuklar tarafından oynandığını ve onların genellikle büyüklerin yaptığı işlerden etkilenecek, onlara benzer bir eylem yapmaya çalıştığını dikkate aldığımızda sıradan eylem adlarının bile çocuklarca oyun adına çevrilebilmesi, diğer bir deyişle yeni anlam kazanması oldukça yaygın rastlayan bir durumdur. Kırgızcadaki oyun adlarının kökenine (kaynağına) bakınca bunun örnekleri daha da çoğaltılabilir.

1. 4. Kalıplaşma: Türk dilinin kelime yapımında yaygın kullanılan yöntemlerden biri de kalıplaşma yöntemidir. Bu yöntemle meydana gelen sözcükleri kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan birisi, birden fazla sözcüğün bir anlam bütünlüğü sağlamasıyla tek söz haline gelmiş yapılar, yani sözcük kalıplaşması sonucu oluşan kalıp sözlerdir. Diğer de bazı eklerin bazı sözcüklerle birleşerek beklenenden farklı birer sözcük oluşturacak biçimde kaynaşp kalıplaşması, yani ek kalıplaşması sonucu oluşan kalıp sözlerdir. Kırgızca sözlüklerde kalıplaşma yöntemiyle meydana geldiği anlaşılan onlarca oyun adlarına rastlanmıştır.

1.4.1. Kelime kalıplaşması: *aksak kempir papalak* (KTDS, 2009:95), *ak üyüm cöölöş kök üyüm cöölöş* (KOS, 1985:I, 265), *apıl-tapıl karay kuş* (KTDS, 2009:122), *apır-tupur kaltırğaç* (KTDS, 2009:443), *aşpi ce taşpi* (Kasen, 2004:56), *at källä* (KTDS, 2009:477), *baltam tap* (KTDS, 2009:191), *bay köçtü* (KTDS, 2009:178), *beti kaldı* (KTDS, 2009:230), *borombay tepti* (KTDS, 2009:893), *calt etti* (KTDS, 2009:367), *cäcäm bardı* (KTDS, 2009:383), *cuputak* (<cuppu takpi) (KTDS, 2009:412), *çap ulak* (KTDS, 2009:34), *çay ketti* (KTDS, 2009:1011), *çık mışık* (KTDS, 2009:1094), *çändölöçüm beri kaç* (KTDS, 2009:1040), *çöndölöy balam beri kaç* (KTDS, 2009:1076), *çektokol* (çek tokol) (KTDS, 2009:1048), *çoykulak* (KTDS, 2009:1064), *dümkältäk* (KTDS, 2009:349), *dümpälä dümp* (KTDS, 2009:1252), *eçki çaptı* (KOS, 1985:II, 470), *eşek mindi* (KOS, 1985:II, 471), *eşegöldü* (<eşek öldü) (KTDS, 2009:1177), *iyne cogoldu* (KOS, 1985:I, 596), *kanımdat* (<kanım dat) (KOS, 1985:I, 691), *kanpaşa* (<kan paşa) (KTDS, 2009:448), *kara-kara sowsow* (KTDS, 2009:808), *kara kozu çiwulday* (KTDS, 2009:1079), *karañgıda közüm çok* (Kasen, 2004:82), *kara kuş küyümdü* (KTDS, 2009:573), *karkıra-turna cele tart* (Kasen, 2004:82), *käpä cıgıldı, käpä tiktı* (KTDS, 2009:483), *kim taptı, kimdin möröyü* (Kasen, 2004:85), *kim kördü, kim ozor, koon bıştı - darbız bıştı* (Kasen, 2004:89), *koyuma karışkar tiydi* (Kasen, 2004:91), *kuş saldı* (KTDS, 2009:569), *küzgübü tarakpi* (Kasen, 2004:91), *naym-naym boorsok* (KTDS, 2009:661), *ol äzäm - bul äzäm* (KTDS, 2009:155), *otketti* (KTDS, 2009:704), *oytakım* (<oy takım) (KTDS, 2009:689), *öttü-ketti dowulbek* (KTDS, 2009:336), *taygülük* (<tay külük) (KTDS, 2009:849), *täkä täptı* (KTDS, 2009:877), *şakesal* (şakek sal) (KTDS, 2009:1110), *şam tart* (Kasen, 2004:118), *takıya girgir* (KTDS, 2009:1234), *uruwaldı* (urup aldı) (KTDS, 2009:971), *uurunu tap* (KTDS, 2009:861), *uytuudu* (KTDS, 2009:966), *uyum tuwdu* (KTDS, 2009:178), vs.

1.4.2. Ek kalıplaşması: *ak çömönök* (KTDS, 2009:1076), *bekinbeçek* (KTDS, 2009:225), *çaşınbenek* (KTDS, 2009:382), *çaşınmeynek* (KTDS, 2009:382), *cedirmenek* (KTDS, 2009:386), *cüzünük, dümbädürs* (KTDS, 2009:348), *esimde* (KTDS, 2009:1175), *gilcidi* (KTDS, 2009:293), *kelirgi* (KTDS, 2009:495), *ketti* (KTDS, 2009:502), *oyundakey* (KTDS, 2009:690), *oñkomoy* (KTDS, 2009:696).

1. 5. Örneksime (yakıştırma): Benzerlik ilişkisi kurarak başka bir örneğini oluşturma durumudur. Bu anlamda bir kelime için dile getirilen özelliklerin diğerine de aktarılması esas alınır. Bu aktarım bazen şekilsel bir aktarımda, bazen de anlama dayalıdır: *güläk* (<danek) (KTDS, 2009:308), *ciltiñke saka* (<cañak saka) (KTDS, 2009:775).

1. 6. Uydurma: *erkinçek* (<selkinçek) (KTDS, 2009:1174), *çaşınbek* (<çaşınmak) (KTDS, 2009:382).

1. 7. Kısaltma: *aylan* (<*aylan köçök*) (KTDS, 2009:88), *añkil* (<*añkildek*) (KTDS, 2009:117), *bäläk* (<*balekey*) (KTDS, 2009:213), *oy* (<*oyun*) (KTDS, 2009:687), *çayveke* (<*çabalekey*) (KTDS, 2009:1011), *çiki* (<*çikit*) (KTDS, 2009:1057).

1. 8. Karma: Kimi oyun adlarının iki sözcüğün heceleri ya da parçalarının bir araya getirilmesiyle meydana gelen karma bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmiştir: *äylänçäläk* (KTDS, 2009:156), *kököçelek* (KTDS, 2009:536), *towotmek* (KTDS, 2009:908), *ädämek*, *edemey* (< *edige etmey*) (KTDS, 2009:154, 515).

Sonuç ve Değerlendirme

Bildirimizde Kırgızca sözlüklerden tespit edilmiş 600den fazla geleneksel oyun adı sadece yapı bakımından ele alınmıştır. Bu oyun adlarının yapısıyla ilgili özetle şunları söylemek mümkündür:

1) Kırgızcadaki oyun adlarının yapı bakımından ilk göze çarpan özelliği iki ve daha fazla kelimededen oluşan oyun adlarının sayıca fazla olmasıdır. Söz gelimi, tek sözcükten oluşan oyun adının sayısı 150 civarında iken iki ve daha fazla sözcükten oluşan oyun adının sayısının 450den fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum Türkçenin kelime yapım yöntemlerinden söz dizimsel ve kalıplaşma yönteminin oyun adlarında daha fazla devreye girdiği anlamına gelir.

2) Kırgızcadaki oyun adlarının oluşumunda *-mAy*, *-mOy*; *-Iş*, *-Uş*; *-OO*, *-UU*; *-Ow*, *-Uw*; *-mAk*, *-mOk*; *-mA*, *-mO*; *-(A)key* gibi bazı isimden fiil yapım eklerinin en çok tercih edildiği de anlaşılmıştır. Bu ekler basit fiillere geldiği gibi birleşik fiillere de gelebilmekte ve birleşik oyun adlarının oluşumuna yardımcı olmaktadır.

3) Kırgızcadaki oyun adlarının oluşumunda kalıplaşma yönteminin de oldukça yaygın kullanıldığı gözlemlenmiştir. Birden fazla sözcüğün kalıplaşarak bir oyun adını oluşturmasının yanı sıra çeşitli çekim eklerinin de eklendiği sözcüklerle birlikte kalıplaştığı gözden kaçmamıştır. Bu durum oyun adlarının yapısının diğer isimlere nazaran daha farklı, daha özgün olduğunun işaretidir.

4) Kırgızcadaki oyun adları içerisinde sözcük yapımının örneksime, uydurma, kısaltma, karma yöntemleriyle oluşan adlar da mevcuttur. Ancak bu tür yapıdaki oyun adlarının sayısı fazla değildir.

5) Bunların dışında oyun adlarının çeşitli ses hadiseleri (ünlü düşmesi, ünlü türemesi, yuvarlaklaşma, düzleşme, ünlü kalınlaşması, ünlü incilmesi, ünlü daralması, ünlü genişlemesi, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, benzeşme, aykırılışma, göçüşme, hece düşmesi vd.) nedeniyle ortaya çıkmış birkaç varyantını (fonetik açıdan farklı kullanımlarını) görmek mümkündür. Bu durum yalnız Kırgızcayla ilgili olmayıp çoğu dilde özellikle oyun adlarında görülen bir hadisedir.

6) Kırgızcadaki oyun adlarının yapısıyla ilgili yukarıda belirtilen gözlem ve tespitler aynı zamanda Kırgızcadaki oyun adlarının kökeni (kaynağı) ile ilgili de ipucu niteliği taşımaktadır. Örneğin burada belirttiğimiz iki ve daha fazla sözcükten oluşan oyun adlarının çoğu öz Kırgızca, yani Türkçedir. Ayrıca bir oyun adının kökenini araştırırken onun özgün bir yapıya (kalıplaşma, uydurma, karma, kısaltma, örneksime vd.) sahip sözcük olabileceği ihtimalini her zaman göz önünde bulundurulmak gerektiği fikrini de sunuyor.

Kısaltmalar

KTDS : Kırgız Tilinin Diyalektolojikalık Sözdüğü

KTS : Kırgız Tilinin Sözdüğü

KOS : Kırgızça-Orusça Sözdük

KAYNAKÇA

Akmataliyev, A. ed. (2011), *Kırgız Tilinin Sözdüğü I-II*, Bişkek.

Akmatova, K. ve A. Canibekova (2011), *Cayloo Oyundarı*, Bişkek.

- Alibekiroğlu, S. (2017). “Türkçenin Sözcük Türetme Yolları”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, S.16, s.35-46.
- Kasen, A. (2004), *Kırgızskiye İğri i Razvleçeniye*, İlim Yay., Bişkek.
- Kayıpov, S. (2009), “Halk Oyunlarından Ordo'nun Tarihsel Çağrışımları”, *Folklor Üzerine Yazılar*, Bişkek.
- Korkmaz, Z. (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Korkmaz, Z. (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Korkmaz, Z. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Mukambayev, C. (2009), *Kırgız Tilinin Diyalektolojikalık Sözdüğü*, Bişkek.
- Oğuz, Ö. ve P. Ersoy (2007), *Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Ankara.
- Omurzakov, D. ve D. O. Musin (1973), *Kırgızskiye Narodniye İğri*, Frunze.
- Omurzakov, D. ve M. Saralayev (1981), *Kırgızskiye Natsional'nıye Vidi Sporta i Narodniye İğri*, Frunze.
- Orozobayev, M. (2018), *Kırgız Kültüründe Aşık Kemiği ve Kırgızcadaki Aşık Oyunlarıyla İlgili Söz Varlığı*, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- Oruzbayeva, B. (2000), *Söz Kuramı*, Bişkek.
- Özhan, M. (2005), *Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- Seydakmatov, K. (2004), *Sözdör Kantip Caralğan*, Bişkek.
- Yudahin, K. K. (1985), *Kırgızça-Orusça Sözdük I-II*, Moskva.

